

TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS A BANKSZÉKTORBAN

LENTNER CSABA¹
SZEGEDI KRISZTINA²
TATAY TIBOR³

Összefoglalás

A 2008-as pénzügyi válság kiindulópontja a bankrendszer volt. A válság miatt kérdések fogalmazhatóak meg a bankok jogszerű illetve etikus működésével kapcsolatban. Jelen tanulmányban azokat megvizsgáljuk, milyen módon erősíthető a bankok etikus magatartása, mit is jelent a társadalmi felelősségvállalás fogalma a banki tevékenységben. A tanulmányban a legfrissebb kutatási eredményeket foglaljuk össze.

Kulcsszavak

vállalati társadalmi felelősség, etika, bank, pénzügyi válság, társadalmilag felelős pénzügyi szektor

Summary

The starting point of the financial crisis in 2008 was the bank system. Due to the crisis questions can arise regarding the legal as well as the operations of the banks. In our recent study it will be analysed how the ethical behaviour of the banks can be improved and what the concept of social responsibility means in the bank operations. In the study the result of the latest researches will be summarised.

Keywords

corporate social responsibility, ethics, banks, financial crisis, socially responsible financial sector

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: dr.lentnercsaba@gmail.com

² Miskolci Egyetem, e-mail: vgtkrisz@uni-miskolc.hu

³ Széchenyi István Egyetem, e-mail: tatay@sze.hu

A pénzügyi piacok szereplői és kapcsolatrendszerük

A gazdaságtörténetben visszatekintve a pénzügyi tevékenység csíráit a pénzváltás és a pénzkölcsönzés jelentette, amit aztán a betéti ügyletek egészítették ki. Évszázadokig az ügyleteket etikai normák szabályozták, különösen a kölcsönzés területén. Ezek az etikai szabályok a piacgazdaság térhódításával szinte eltűntek Európában és a piacgazdasági fejlődés útjára lépő országokban. (Fekete - Tatay 2013) A pénzügyi rendszerben megjelenő zavarok miatt a XIX-XX. században a pénzügyi intézmények működésének szabályozásában az államok kezdtek szerepet vállalni. A pénzügyi intézményrendszer története során a szereplők viszonyrendszerében változó súllyal volt jelen az etikai, a piaci illetve a bürokratikus koordináció. A XX. század utolsó negyedére a piaci koordináció dominanciája lett a jellemző. A pénzügyi piacok deregularizációja, liberalizálása erre a folyamatra utal. A pénzügyi folyamatok országhatárokon túlra való kiterjedése nem új jelenség, viszont az országok határát átlépő ügyletek tömegesedése, az ügyletekre vonatkozó szabályok egységesedése már az utóbbi évtizedek változásainak következménye. Ezt a folyamatot nevezik általánosan pénzügyi globalizációnak. A pénzügyi területen alkalmazott új technológiák, módszerek a liberalizációtól támogatva soha nem látott méretű pénzügyi innovációt hoztak. Az új instrumentumok, megoldások, ügyletek, intézményi formák a pénzügyi piacok képét átformálták.

A pénzügyi szervezetekre jellemző, hogy a tevékenységük miatti érintettek köre igen széles, nemcsak a tulajdonosok és a munkavállalók, hanem szolgáltatásaik igénybevevői is évekig, évtizedekig kapcsolódnak egy-egy intézményhez. Szolgáltatásaik igénybevétele nem egy egyszeri aktus, könnyen felbontható kapcsolatrendszer, hanem hosszútávra szóló elköteleződés. A külső érintettek tartós befektetéseiken, felvett hiteleiken keresztül több évtizedre „együtt élnek” valamely pénzügyi intézménnyel. Az adott szervezet gazdálkodása pedig közvetlen befolyásolja jelenüket és jövőjüket, hiszen befektetéseik le- vagy felértékelődhetnek, jövedelmük változhat, adósságszolgálatuk módosulhat. (Sági 2012)

Az 1990-es évek világgazdaságában a pénzügyi szervezetek tevékenységének súlya jelentősen megnőtt. Ugyanakkor ezek az intézmények a válságok globális terjedésének közvetítőivé váltak. Sőt újfajta ügyleteik, instrumentumaik maguk lettek a válságok okai, hozzájárultak válságok hatásának felerősítéséhez. (Bessler – Kurmann 2013) A latin-amerikai válságok felhívták a figyelmet arra, hogy a pénzügyi piacok hogyan válhatnak a válságok tovaterjedésének csatornáivá. A kelet-ázsiai válság megmutatta, hogy pénzügyi intézmények miként mélyíthetik, illetve okozhatják egy-egy régió gazdasági problémáit. A Barings Bank bukása és az LTCM (Long Term Capital Management) összeomlása ráirányította a figyelmet az innovatív termékek és ügyletek kockázataira. A mélyben meghúzódó feszültségek igazából azonban a 2008-as válság kirobbanásával váltak nyilvánvalóvá.

A pénzügyi piacok középpontjából, az USA pénzügyi piacairól induló válság a fejlett világ legnagyobb részét erősen érintette. A válság nem maradt meg a pénzügyi piacok keretein belül, hanem reálgazdasági visszaesést is okozott, valamint társadalmi problémákat is maga után vont. Több irányban is megindult a gondolkodás, miként lehetne a válságot orvosolni, miként lehetne a későbbi hasonló eseményeket elkerülni. Az elemzések legfontosabb területei a háztartások pénzügyi kultúrájának vizsgálata, a pénzügyi szektor szabályozásának értékelése, a pénzügyi szektor önszabályozásának megvalósítása lettek. Ez utóbbi terület ismételt az etikai koordináció bekapcsolásának lehetőségét érinti. Az etikai vonatkozások sajátos területeken ma is megmutatkoznak, a válság hatására a figyelem erősödött irányukban. Ilyen sajátos megvalósulása az etikai korlátok beépülésének a pénzügyi tevékenységbe az iszlám finanszírozásban jelenik meg példaként. (Bajkó –Varga 2013)

A fejlett piacgazdaságokban a pénzügyi intézmények útkeresésében a társadalmi felelősségvállalás megjelenítése kapott hangsúlyos szerepet. A pénzügyi szféra területén a társaságok belső üzleti érdekei mellett meghatározó, sőt növekvő szerepet kaptak a társadalmi, környezetvédelmi és emberjogi célok. Pénzügyi jelentéseik is kiemelt figyelmet fordítottak a vállalkozás tevékenységének társadalmi, gazdasági és környezeti hatására. Végül is egy bank

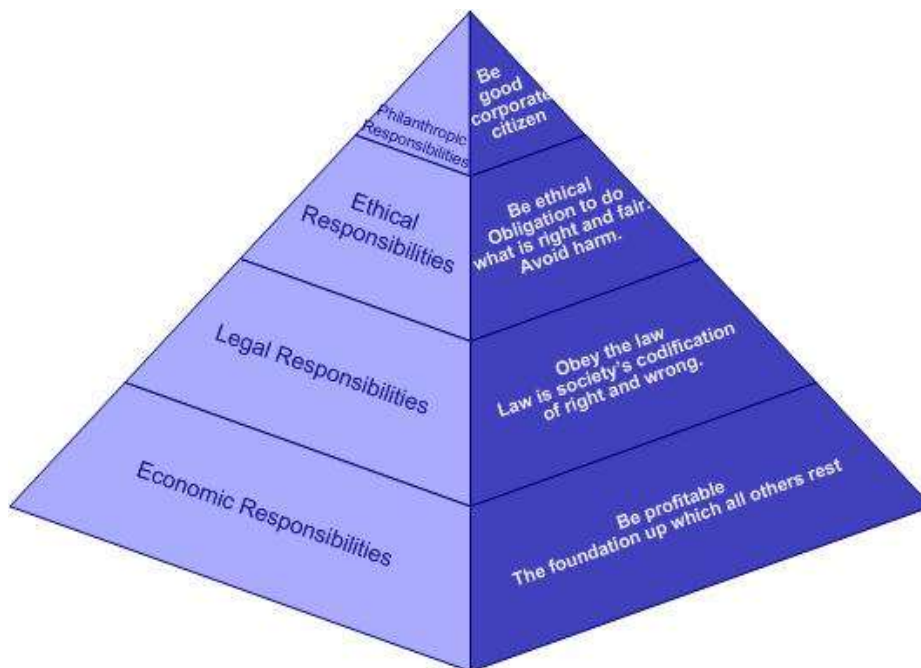
stabil pénzügyi helyzete, növekvő gazdasági teljesítménye, etikus és transzparens tevékenysége, valamint felelős pénzügyi szolgáltatásai biztosítják a kiszámítható, megbízható működést, amely egyben lehetőséget nyújt a környezet, illetve a társadalom igényeinek szélesebb körű figyelembevételére, támogatására. Tanulmányunkban a továbbiakban ezt a területet kívánjuk körbejárni.

A banki CSR értelmezése

A Vállalati Társadalmi Felelősség (CSR)-nek nincs egységesen elfogadott definíciója, eszközként, koncepcióként, sőt új üzleti modellként írják le, amely gyökeres szemléletváltás igényel a vállalatoktól. Ez utóbbi paradigmaváltást feltételez az üzleti életben, ami szerint egy vállalat több mint tőke megtérülést és profitmaximalizálást célzó képződmény. Egyben emberek közössége is, amely társadalmi és természeti környezetben működik, működése környezeti és társadalmi hatásait figyelembe kell vennie (Szegedi 2014).

A CSR piramis érzékelteti a felelősség különböző rétegeit. Az alapot a gazdasági felelősség jelenti. Ezzel egyidőben a vállalatoknak meg kell felelni a jogi normáknak. Az etikai felelősség alapvető szintje a helyes, igazságos, tisztességes viselkedés kötelezettségét jelenti. Carrol felhívja a figyelmet arra, hogy sok cég társadalmilag felelősnek tartja magát csupán attól, hogy jó közösségi polgárként viselkedik. Ez a fajta felelősség csak "hab a tortán", és kevésbé hangsúlyos, mint az előző három. Az egyes részek együtt alkotják a vállalati társadalmi felelősség egészét (Carroll 1991).

1. ábra: Carroll CSR piramisa

Forrás: Carroll, 1991. (<http://www.csrquest.net/default.aspx?articleID=12770&heading>)

CSR kihívásokra a bankszektor viszonylag későn reagált, és előbb környezeti kérdésekkel foglalkoztak, majd ezt követően társadalmi kérdésekkel is (Vigano`-Nicolai 2009). A CSR szerepe a pénzügyi szférában is megjelenik eszközként, amely arra szolgál, hogy növelje és legitimálja annak gazdasági teljesítményét, másrészt megjelenik az üzleti etikai alapelvek megtestesítőjeként is (Scholtens 2006). A 2008-as pénzügyi válság ráirányította a figyelmet a CSR szükségességére ebben a szférában is, felerősítve a bizalom és az ezt elősegítő elszámoltathatóság és transzparencia iránti igényt. A pénzügyi intézmények hagyományosan fő

társadalmi funkciójának tekintett közvetítő szerep, amely a megtakarításokat közvetíti a befektetések felé, a hatékony allokáció és kockázatmenedzsment mellett az etikus és felelős viselkedés iránti igény révén a pénzügyi és befektetési folyamat az elmúlt években túlmutat a betétesek és tulajdonosok legitím érdekeinek védelmében (Tzu-Kuan Chiu 2013).

A bankok primer érintettjei a tulajdonosok, a kölcsön felvevők, a betétesek, a vezetők a munkavállalók és a szabályozók. A bankszektor lényeges sajátossága sok más szektorhoz képest, hogy nagyszámú és sokszínű érintettel rendelkezik, ez különösen igaz a betétesekre és a kölcsönt felvevőkre, így az információ-asszimmetria sokkal komplexebb. A rendszer másik sajátossága, hogy a bankszektor stabilitásának biztosítása érdekében sokszor szigorúbb szabályozás jellemzi (Yamak et al 2005). A bankszektor más gazdasági szektoroktól eltérő jellege eltérő CSR gyakorlatot eredményezett. Ebben a szektorban hangsúlyosan jelenik meg a felelősség a banki hitelezés, befektetés és vagyonkezelési tevékenység területén, ahol nagyon lényeges a megvesztegetés és a pénzmosás elleni küzdelem, melyek meghatározó elemei a korrupció elleni harcnak, ami lényeges eleme a banki CSR tevékenységnek (Vigano`and Nicolai 2009).

Bár a bankoknak kisebb a közvetlen környezeti és társadalmi hatásuk, a közvetett környezeti és társadalmi felelősségük megnőhet azzal, ha olyan vállalatokat hiteleznek, amelyek szennyezik a környezetet, nem biztonságos termékeket gyártanak, vagy megsértik az emberi jogokat (Idowu – Filho 2009). A bankoknak így egyfajta közvetítői szerepük van, ami jelentős károkat okozhat. (Thompson and Cowton 2004). A közvetett hatás nemcsak a banki szolgáltatásokat igénybevevők kapcsán jelentkezik, hanem a beszállítók vonatkozásában is. A felelős beszállítói lánc menedzsment elemeként a környezeti és társadalmi szempontok beszállítói politikába való integrálása a pénzügyi területen is megjelent (Jeucken 2004).

A pénzügyi szférában a Carroll-féle CSR modellt alkalmazva a bankok felelősségi szintjei:

1. Gazdasági felelősség – az, amiért a bankok hagyományosan léteznek, azaz a tulajdonosok jólétének növelése, a nyereségesség és a növekedés biztosítása. Ennek egyik eszköze a pénzügyi innováció. Mivel az egyéni és vállalati pénzügyi szükségletek állandóan változnak, a bankok új lehetőségeket hoznak létre a kockázatkezelésre és az alapok hatékony közvetítésére. Ez új termékek kifejlesztését, a meglévők újradefiniálását és új csatornákat jelent. Ezek meghatározásában jelentős szerepe van a stakeholder-ekkel való interakciónak (Decker-Sale 2009).

2. Jogi felelősség – a szabályozást a jogszabályok határozzák meg, a célja a kockázat minimalizálása, a biztonság és a pénzügyi rendszerbe vetett bizalom biztosítása. A jogszabályok a gyakorlatban kiegészülnek a különböző felügyeleti, szakmai szövetségek irányításainak való megfeleléssel, amit a compliance funkció fejez ki (Decker-Sale 2009). Ilyen például Magyarországon a 11/2006 vagy a 6/2013 (III.11) számú PSZÁF ajánlás, az Európai Unió Compliance and the Compliance function in banks, Guidelines on Internal Governance (GL 44, Sept 2011) vagy a Guidelines on Certain Aspects of the MiFID compliance function requirements, nemzetközi szinten a Foreign Account Tax Compliance Act, a Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (2010) vagy a UK Bribery Act, 2010 (Wieland 2013).

3. Etikai felelősség – az etikai normák az egyéni lelkiismeret és a külső érintetti elvárások alapján vezethetők le. A Londoni tőzsde mottója a „My word is my bond” a becsületesség és őszinteség etikai alapelveit testesíti meg, melyek a bizalom mellett hagyományosan összekapcsolódnak a pénzügyi szektorral (Decker-Sale 2009). Az önkéntes kööttséget megtestesítő etikai kódexekben ezen kívül például a tisztesség, a fair viselkedés, a tisztelet, a transzparencia és az átláthatóság alapelvei jelennek meg a pénzügyi szférában. Az érintettek etikai értékei, elvárásai a leginkább a kommunikatív etika gyakorlati megvalósulását jelentő érintetti dialógusban ismerhetők meg. Decker és Sale (2009) felhívja a figyelmet arra, hogy a jogszabályoknak való megfelelést célzó compliance megközelítés sokszor nem kedvez az etikus üzleti gyakorlat és üzleti kultúra kiépítésének.

4. Diszkracionális (jótékonyági) felelősség – Nem vezethető le külső elvárás alapján, önkéntes tevékenység, mégis széles körben elterjedt a bankok körében, hozzájárul a bank illetve a pénzügyi szektor reputációjának emeléséhez (Decker-Sale 2009).

Az érintettek vonatkozásában az ügyfelek fő elvárásai a biztonságos termékek, és a megfelelő tájékoztatás. A munkavállalók biztonságos, diszkriminációmentes munkahelyet, az emberi méltóság szem előtt tartását, a versenytársak tisztességes versenyt várnak el.

A bankoknak figyelni kell nemcsak saját működésük közvetlen környezeti hatásaira, de hitelezésük környezeti hatásaira is (Thompson and Cowton 2004).

Társadalmi szempontból előtérbe került az elmúlt években a szegények segítése például mikrohitel programmal, low-income banking révén (Tzu-Kuan Chiu 2013). Az ENSZ a Felelős Befektetés alapelveiben hangsúlyozza az „inclusive finance” fontosságát az olyan sebezhető rétegek számára, akik egyébként nem tudnák megfizetni a pénzügyi termékeket és szolgáltatásokat (PRIs 2011).

Birindelli és munkatársai (2013) a szakirodalom, valamint a banki CSR jelentések, és weboldalak alapján a CSR bankokra szabott, komplex, etikai értékelési modelljét állították össze, amely tartalmazza a legfontosabb CSR hajtóerőket a bankszférában, azaz a belső és külső érintettekkel kapcsolatos etikus magatartási formákat, a környezeti és társadalmi szempontokat integráló tevékenységet, valamint a vállalatkezelési és vezetési gyakorlatot. Az értékelési módszer 4 fő területet tartalmaz, ezek a közzététel, szervezet és vezetés, társadalmi felelősséghez kapcsolható termékek kínálata, nemzetközi megállapodások, tanúsítványok és indexek. Ezekben a területeken belül összesen 48 szempontot határoztak meg:

- Közzététel: 1. Fenntarthatósági jelentés 2. GRI szabványnak való megfelelés 3. Külső audit 4. Környezeti jelentés 5. CSR információk az éves jelentésben 6. Érintettek bevonása 7. Létrehozott gazdasági érték 8. A közösség és környezet felé megosztott gazdasági érték 9. CSR rész a weblapon 10. Összeférhetlenségi információk 11. Információk a javadalmazási politikáról 12. Javadalmazás közzététele

- Szervezet és vezetés: 13. Etikai/magatartási kódex 14. Külön CSR funkció 15. Eljárás az etikai kódex megszegésére vonatkozó panaszok bejelentésére 16. Független igazgatók 17. Munkavállalói CSR tréning 18. Munkavállalói elégedettségmérés 19. A sokszínűséget és egyenlőséget elősegítő program 20. A pénzügyi képzettséget, műveltséget elősegítő program 21. Érintetti bevonás 22. Ügyfélelégedettség mérés 23. Környezeti, társadalmi, vállalatkezelési szempontok (ESG) a hitelkockázati menedzsmentben 24. Környezeti, társadalmi, vállalatkezelési szempontok (ESG) a javadalmazási politikában 25. A beszállítóknak fenntarthatósági teljesítményének értékelése.

- Társadalmilag felelős eszközök kínálata: 26. Etikus finanszírozási alapok 27. Mikrohitel kínálat 28. Banki szolgáltatások bevándorlóknak 29. Finanszírozási kezdeményezések a nonprofit szektor részére 30. Pénzügyi eszközök/kezdeményezések a nők, fiatalok, gyerekek segítésére 31. A pénzügyi bevonás egyéb eszközei (pl. mozgássérültek) 32. A reputációs kockázati irányelveknek megfelelő termékek kínálata (pl. fegyverek) 33. A természeti környezet védelmét elősegítő pénzügyi termékek kínálata

- Nemzetközi irányelvek, tanúsítványok, indexek: 34. UNEP Finance Initiative adaptálása 35. UN Global Compact tagság vagy az alapelvek adaptálása 36. Carbon Disclosure projekt támogatása 37. Wolfsberg Group tagság /aláírás 38. Equator Principles adaptálása 39. Felelős Befektetési Alapelvek (PRI) adaptálása 40. Women’s Empowerment Principles adaptálása 41. Climate Principles adaptálása 42. UN Universal Declaration of Human Rights adaptálása 43. UNI Global Union-nal való partnerkapcsolat 44. Együttműködés Unicef-fel és/vagy a World Wide Fund for Nature (WWF)-rel 45. Etikai vagy minőségi tanúsítványok 46. Az indexekbe vagy etikai értékelésekbe való befogadás 47. Nemzetközi reputációs rangsorba való befogadás (Global RepTrak Pulse 2011, World Most Admired Companies) 48. Díjak, elismerések.

A felsorolt szempontok jól tükrözik a banki CSR kiemelt területeit.

A banki CSR értékelése

Egyre többen vannak azon a véleményen, hogy az üzleti döntéshozatal nem csak a profit maximalizálást kell, hogy szem előtt tartsa, hanem az üzleti szervezetek önkéntes alapon járuljanak hozzá a társadalmi problémák megoldásához, ami nem gazdasági érdekük, hanem morális kötelességük (Barclift 2012). A CSR-nak értékorientált megközelítésnek kell lenni, amely szerves részét képezi a bankok mindennapi működésének és beépül a szervezeti kultúrába.

A CFA Institute (2013) globális kutatásában 6783 megkérdezett véleményét gyűjtötték össze 22 országból. 56 százalékuk az etikai kultúra hiányát érzékeli a pénzügyi cégeken belül, ami hozzájárul a pénzügyi szektorba vetett bizalomhiányhoz. A megkérdezettek kétharmada szerint az etikai és integritás kultúrát újra kell építeni, ez jelenti ugyanis a fő problémát, és nem a piaci vagy kormányzati szabályozási hibák. Nem elegendő azonban az etikai alapelveket megfogalmazni, hanem azokat be is kell tartani: „Az etika állandó tevékenység, ami segíti a pénzügyi szektor reputációjának helyreállítását. A pénzügyi szakemberek önkontrolljának fejlesztésére, a teljes szektor etikai kultúrájának kiépítésére, valamint az illegális és etikátlan tevékenység szigorú büntetésére van szükség.” (CFA Institute 2013, 9).

Természetesen érdemes a gondolkodást kiterjeszteni az eddig nem érintett területekre, ami a pénzügyi rendszer stabilitásának, ezáltal a gazdaságok töretlen fejlődésének elősegítője lehet.

Irodalom

- Bajkó A., Varga J. (2013): *Az iszlám és a hagyományos bankrendszer összehasonlító elemzése. A VIRTUÁLIS INTÉZET KÖZÉP-EURÓPA KUTATÁSÁRA KÖZLEMÉNYEI* 5:(1 / No. 12-13)
- Barclift, Z. J. (2012): *Corporate Social Responsibility and Financial Institutions: Beyond Dodd-Frank. Banking & Financial Services Policy Report. Volume 31 • Number 1 • January 2012*
- Birindelli, G. – Ferretti, P- Intonti, M. – Iannuzzi, A. P. (2013): *On the drivers of corporate social responsibility in banks: evidence from an ethical rating model. J Manag Gov.* DOI 10.1007/s10997-013-9262-9
- Bessler, W., Kurmann, P. (2013): *Bank Risk Factors and Changing Risk Exposures of Banks: Capital Market Evidence Before and During the Financial Crisis.* Midwest Finance Association 2013 Annual Meeting Paper
- Carroll, A. B. (1991): *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders,* Business Horizons, July-August 1991
- CFA Institute (2013): *Global Market Sentiment Survey.*
- Decker, S., Sale, C. (2009): *An Analysis of Corporate Social Responsibility, Trust and Reputation in the Banking Profession.* In: S.O. Idowu, W.L. Filho (eds.), *Professionals' Perspectives of Corporate Social Responsibility,* DOI 10.1007/978-3-642-02630-0_8, CSpringer-Verlag Berlin Heidelberg
- Fekete O., Tatay T. (2013): *A kölcsönzés feltételeinek erkölcsi vonatkozásai.* ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM (38). 145-151.
- Idowu, S. O., W.L. Filho, W. L. (eds.), *Professionals' Perspectives of Corporate Social Responsibility,* DOI 10.1007/978-3-642-02630-0_8, CSpringer-Verlag Berlin Heidelberg 2009
- Lentner Cs. (2011): *A pénzügyintézetek társadalmi felelősségvállalásának új dimenziói és a és a könyvvizsgálat szerepe.* Számvitel – Adó - Könyvvizsgálat 2011/6. szám 280-283.
- PRIs (2011). *Principles for investors in inclusive finance.* <http://www.unpri.org/files/2012.05.02%20PIIF.pdf>. Accessed October 10, 2012.

- Sági J. (2012): *Debt trap – monetary indicators of Hungary’s indebtedness*. Farkas Beáta (szerk.) *Crisis Aftermath: Economic policy changes in the EU and its Member States*. University of Szeged, p. n.a.. 13.
- Scholtens, B. (2006). *Finance as a driver of corporate social responsibility*. *Journal of Business Ethics*, 68(1), 19–33.
- Szegedi, K. (2014): *Possibilities of Corporate Social Responsibility*. In: Berényi L. (Ed.) (2014): *Management Challenges in the 21st Century*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Thompson, P., Cowton, C. J. (2004). *Bringing the environment into bank lending: Implications for environmental reporting*. *The British Accounting Review*, 36, 197–218.
- Tzu-Kuan Chiu (2013): *Putting Responsible Finance to Work for Citi Microfinance*. *J Bus Ethics* DOI 10.1007/s10551-013-1626-1
- Viganó, F. , Nicolai, D. (2009): *CSR in the uiropean banking sector: evidence from a survey*. In Barth, R. , Wolff, F. (ed.) (2009): *Corporate Social Responsibility in Europe: Rhetoric and Realities*. Edward Elgar Publishing Inc. ISBN 978 1 84720 764 7
- Wieland, Zs. (2013): *Compliance funkció. Felelős Vállalatirányítás – integritás és átláthatóság erősítésének eszközei*. E&Y Baker&McKenzie konferencia.
- Yamak, S. (2005). *State as a stakeholder*. *Corporate Governance*, 5(2), 111–120.

A kutató munka (részben) a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területén működő Mechatronikai és Logisztikai Kiválósági Központ keretében valósult meg. (Azonosító szám: TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001)